

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ

Ενημερώνει | Εμπνέει | Καλλιεργεί

Κάθε Τέλος ... μία Αρχή!

Να μη γίνει ο φόβος εμπόδιο στη Μεταρρύθμιση

Συνέντευξη Υπ. Δικαιοσύνης Γιώργου Φλωρίδη

Υποχρεώσεις διαχειριστών πιστώσεων και αποτελεσματική δημόσια εποπτεία

Νίκος Παπασπύρου

Ο νέος Ν 5089/2024 για την ισότητα στον πολιτικό γάμο

Μαρία-Ευφραιμία Γερασοπούλου

Διαμεσολάβηση Εφαρμογή ESG στην επίλυση διαφορών για βιώσιμες λύσεις

Δημήτρης Εμβαλωμένος

Διαμεσολάβηση

Εφαρμογή ESG στην επίλυση διαφορών για βιώσιμες λύσεις

Δημήτρης Εμβαλωμένος
Δικηγόρος, LL.M. (QMUL), Διαπιστευμένος Διαμεσολαβητής του Υπουργείου Δικαιοσύνης και του Centre of Effective Dispute Resolution (CEDR), Λονδίνο, Η.Β., Αναπλ. Διευθύνων Εταίρος της Μπαχάς, Γραμματίδης και Συνεταίροι (BGP), e-mail: d.emvalomenos@bahagram.com

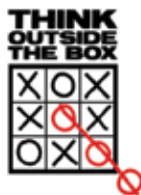
Περίληπτική απόδοση παρουσίασης (χωρίς τα videos και τα τραγούδια) της 27ης Ιουνίου 2023 στο 5ο Διεθνές Συνέδριο Διαμεσολάβησης και Διαιτησίας της Νομικής Βιβλιοθήκης και του ΕΟΔΙΔ, με την υποστήριξη του Ο.Π.Ε.Μ.Ε.Δ., του Diversity Charter Greece, του Φορέα Κατάρτισης Διαμεσολαβητών του ΕΟΔΙΔ και του επιστημονικού περιοδικού «Διαιτησία & Διαμεσολάβηση».

I. Ο προβληματισμός

Είναι σημαντικά ή όχι τα κριτήρια ESG; Γιατί στο κέντρο του ESG είναι το S; Έχει κομβικό ρόλο η βιωσιμότητα; Μπορούμε να πάρουμε ιδέες απ' τον Δαρβίνο και τον Αριστοτέλη; Υπάρχουν ανοικτά και κλειστά συστήματα επίλυσης διαφορών, ποια η διαφορά και ποια η σημασία; Είναι η Διαμεσολάβηση ανοικτό σύστημα, σε αντίθεση με την αντιδικία και τη διαιτησία; Έχει η Διαμεσολάβηση το επιπλέον προνόμιο της αμεσότητας του χρόνου και της λήψης υπόψη συναισθημάτων; Μπορεί η Διαμεσολάβηση να οδηγήσει σε βιώσιμες λύσεις διαφορών; Είναι συνεπώς η Διαμεσολάβηση πρακτική ESG;

II. Τελικά, γιατί Διαμεσολάβηση;

1. Χρήσιμη θεωρούμε τη σύνδεση με το motto που προτείναμε στο 4ο Διεθνές Συνέδριο Διαμεσολάβησης και Διαιτησίας της Νομικής Βιβλιοθήκης και του ΕΟΔΙΔ του 2022, που αναφέρεται στη διαφορετικότητα της κουλτούρας Διαμεσολάβησης στην επίλυση διαφορών και είναι το «Think Outside the Box»¹:

2. Σειρά σημαντικών λόγων οδηγούν στο motto αυτό, όπως η σε μεγάλο βαθμό tailor made διαδικασία Διαμεσολάβησης εκτός του περιοριστικού πλαισίου («κουτιών») αποκλειστικής εφαρμογής κανόνων δικαίου, με εκούσιες επιλογές των μερών στη διαμόρφωσή της, δυνατότητα εναλλακτικών και αυτοσχεδιασμού, χωρίς επιβολή τρίτου, χωρίς δέσμευση των μερών μέχρι τη τυχόν συμφωνία τους, με απώτατα όρια τα χρηστά ήθη και τη δημόσια τάξη και με σκοπό μια συμφωνία απ' τα ίδια τα μέρη ή, τουλάχιστον, την καλύτερη κατανόηση απ' αυτά της διαφοράς, προς επανεξέτασή της.

Μπορούν τα χαρακτηριστικά αυτά της Διαμεσολάβησης να οδηγήσουν σε βιώσιμη λύση μιας διαφοράς και είναι η Διαμεσολάβηση επιλογή ESG²;

III. ESG και βιωσιμότητα

1. Η συζήτηση για τα πρότυπα ESG (Environmental, Social and Governance), δηλ. για κριτήρια εφαρμογής Περιβαλλοντικών, Κοινωνικο(πολιτικών) και Εταιρικο(οικονομικών) πρακτικών παραμένει επίκαιρη και βαίνει αυξανόμενη. Ως γνωστό, το ακρωνύμιο ESG αποτελεί μετεξέλιξη και ποσοτικοποίηση του CSR (Corporate Social Responsibility), συνάφως δε έχουν προταθεί και άλλα τέτοια πρότυπα, όπως το The Triple Bottom Line (TBL/3BL/3Ps): People, Planet and Profit.

Ο πυρήνας των προτύπων αυτών και η αιτία της επικαιρότητάς τους είναι η βιωσιμότητα (sustainability) που μπορούμε να ορίσουμε, απλουστευμένα, ως την ικανότητα ενός πράγματος να συνεχίσει την ύπαρξή του. Η βιωσιμότητα εμπεριέχει και παραπέμπει σε έννοιες όπως η Διατήρηση - Επιβίωση, Προσαρμογή - Μεταβολή, Εξέλιξη - Επιλογή, Δημιουργία.

Είναι τυχαία η θέση του S στη μέση των ESG και CSR; Μάλλον όχι, αφού το S, δηλ. ο κοινωνικός πυλώνας του ESG, εντέλει ο άνθρωπος, επηρεάζει και κατευθύνει

1. Βλ. «Τελικά γιατί διαμεσολάβηση; ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ, τ. 152/2022, σελ. 34 επ.

2. Βλ. «Βιωσιμότητα στην επίλυση διαφορών: Η διαμεσολάβηση ως πρακτική ESG», Δίκαιο & Επι-

χειρείν, Νομική Βιβλιοθήκη και Καθημερινή 28.5.2023, σελ. 26 επ.

τους δύο άλλους πυλώνες, περιβάλλον (Ε) και εταιρική διακυβέρνηση (G). Συναφώς, μπορούμε ν' αναφέρουμε τον Σοφιστή Πρωταγόρα (490 - 420 π.Χ.) που εισήγαγε την έννοια του «ανθρωποκεντρισμού» με τη γνωστή ρήση του: «Πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος, των μεν ὄντων ὡς ἐστίν, των δε μη ὄντων ὡς οὐκ ἐστίν».

2. Περαιτέρω, από ποιους άραγε θα μπορούσαμε ν' αντλήσουμε ιδέες για τη βιωσιμότητα όντων και διαφορών; Μπορεί από πολλούς, αλλά δύο επιστήμονες με παγκόσμιο βελγνεκές της επιρροής τους θα ξεχωρίζαμε, τον Δαρβίνο και τον Αριστοτέλη. Συγκεκριμένα:

2.1. Ο Άγγλος φυσιοδίφης και βιολόγος Κάρολος Ροβέρτος Δαρβίνος (Charles Robert Darwin, 1809 - 1882) είναι ο θεμελιωτής της θεωρίας της εξέλιξης, μάλλον της πιο σημαντικής ανακάλυψης στον τομέα της βιολογίας, και ο πρώτος που ανακάλυψε και εξέδωσε την επιστημονική θεωρία της φυσικής επιλογής.

Είναι πλέον γενικά αποδεκτό πως ο κύριος μηχανισμός πίσω από τη θεωρία της εξέλιξης είναι η φυσική επιλογή, η δε εξέλιξη μέσω της φυσικής επιλογής οδηγεί στην βιωσιμότητα.

2.2. Ο Έλληνας φιλόσοφος, και όχι μόνο, Αριστοτέλης (384 - 322 π.Χ.), διατύπωσε

- μεταξύ πολλών άλλων - την έννοια της εντελέχειας (έν + τέλος + ἔχω) ως της φυσικής διαδικασίας δημιουργίας και εξέλιξης των όντων, όπου η άμορφη ύλη μεταβαίνει από τη δυνατότητα - δυναμικότητα (δυνάμει ον) στην πραγματικότητα (ενεργεία ον) και το ον ολοκληρώνεται εκπληρώνοντας το τέλος, το σκοπό της ύπαρξής του, επιτυγχάνοντας έτσι την αυτοπραγμάτωσή του. Σύμφωνα με τη σκέψη αυτή του Αριστοτέλη όλες οι ενέργειες των ανθρώπων αποτελούν ένα σύνολο τελών, που έχουν ως στόχο ένα υψηλότερο τέλος, το «άριστον», που ταυτίζεται με την ευδαιμονία, η οποία συνδέεται με την ευτυχία.

3. Μήπως με βάση τις ανωτέρω ιδέες, και λαμβάνοντας υπόψη τα δομικά στοιχεία της Διαμεσολάβησης, μπορούμε να καταλήξουμε στο ότι η εντελέχεια επίλυσης μιας διαφοράς είναι η εκούσια επίλυσή της (ή η προσπάθεια επίλυσης) απ' τα ίδια μέρη, ως η φυσική επιλογή επίλυσης, που μόνο αυτή μπορεί να οδηγήσει σε βιώσιμες λύσεις;

IV. Διαμεσολάβηση: «ανοικτό» σύστημα

1. Τι μπορεί να σημαίνει ότι ένα σύστημα είναι ανοικτό; Μήπως ότι:

- Διατηρεί ευκαιρίες, επιλογές, εναλλακτικές και δυνατότητα προσαρμογής, εξισορρόπησης των εκάστοτε συμφερόντων και αναγκών, άρα έχει δυνατότητα εξέλιξης βάσει των εκάστοτε συνθηκών;

- Παραμένει συνεπώς υπό διαμόρφωση και υπόκειται στην αλληλεπίδραση των ίδιων των μερών;

- Τα μέρη διατηρούν τον έλεγχο και την ιδιωτική αυτονομία τους;

Μήπως, επιπλέον, η ύπαρξη επιλογών και η δυνατότητα διαμόρφωσης απ' τα ίδια τα μέρη α) όχι μόνο έχει και δική της αυτοτελή αξία αλλά και β) έχει δυνατότητα δημιουργίας υπεραξίας;

2. Αν ναι, η Διαμεσολάβηση είναι ανοικτό σύστημα επίλυσης διαφορών και μόνο ένα ανοικτό σύστημα είναι δυναμικά βιώσιμο.

Για παράδειγμα: μπορεί να θέλω μήλα και τελικά να πάρω αχλαδόμηλα ή μηλόπιτα, μπορεί εντέλει να ανταλλάξω συνταγή μου μηλόπιτας με άλλα φρούτα ή με μια συγγνώμη, μπορεί να αποφασίσω μαζί με το άλλο μέρος της διαφοράς να φτιάξουμε κομπόστα μήλων και να τη μοιραστούμε όπως συμφωνήσουμε, μπορεί να δοκιμάσω άλλες εναλλακτικές και μπορεί τελικά να δω ξανά το θέμα διαφορετικά μέσω της Διαμεσολάβησης.

Και αυτό επειδή η Διαμεσολάβηση έχει βασικό γνώμονα την ιδιωτική αυτονομία και αυτοδιάθεση των μερών μιας διαφοράς, την αναζήτηση εναλλακτικών και διαμόρφωση λύσεων απ' τα ίδια τα μέρη, μη δεσμευτικά, νόμιμα αλλά εκτός συγκεκριμένων νόμων και ανελαστικών διαδικασιών, με απώτατα όρια τα χρηστά ήθη και τη δημοσία τάξη.

Με τη Διαμεσολάβηση λοιπόν, κάθε μέρος μπορεί κάτι να κερδίσει (win-win).

V. Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας (ΚΠολΔ) και διαιτησία: «κλειστά» συστήματα

1. Τι μπορεί να σημαίνει ότι ένα σύστημα είναι κλειστό; Μήπως ότι:

- Δεν έχει ευκαιρίες, επιλογές και δυνατότητα εξέλιξης;
- Ολοκληρώνεται ή αποκτά προδιαγεγραμμένη κατάσταση και αδυνατεί να προσαρμοστεί σε διαφοροποιούμενες συνθήκες;
- Δεν υπόκειται σε διαμόρφωση και αδυνατεί να είναι αντικείμενο αλληλεπίδρασης των μερών;
- Τα μέρη δεν διατηρούν τον έλεγχο και την ιδιωτική αυτονομία τους;

2. Αν ναι, ο ΚΠολΔ και η διαιτησία είναι κλειστά συστήματα επίλυσης διαφορών και ένα κλειστό σύστημα δεν είναι βιώσιμο.

Για παράδειγμα: Ζητώ μήλα και συνταγή μπλόπιτας; Αν τελικά πάρω, θα πάρω μόνο ό,τι ζήτησα και όπως το ζήτησα ή μέρος του. Αλλά κι αν πάρω τα μήλα που ζήτησα, μπορεί να μη ξέρω πώς ακριβώς να τα φάω. Αντίστοιχα, αν πάρω τη συνταγή μπλόπιτας όπως τη ζήτησα, μπορεί να μη μπορώ να την εκτελέσω όπως πίστευα. Σε κάθε περίπτωση, αρκούμε σε ό,τι μου δώσουν. Εξάλλου, όταν και όποτε πάρω ό,τι ζήτησα, μπορεί να μην το θέλω πια ή να θέλω άλλα.

3. Και αυτό επειδή το συζητητικό σύστημα του ΚΠολΔ, και δη σύστημα εριστικής διαλεκτικής³, είναι προσδιορισμένου περιεχομένου και αποτελεσμάτων, ορισμέ-

νων κανόνων απόδειξης και λόγων αναιρέσης. Παρόμοια για τη διαιτησία, ημεδαπή (αρ. 867 επ. ΚΠολΔ) και διεθνή εμπορική (Ν 5016/2023), αν και με διαδικαστική ευελιξία. Μάλιστα, στη διαιτησία δεν προβλέπονται διατάξεις αντίστοιχες με τα άρθρα 116Α & 214Γ του ΚΠολΔ κατά τα οποία το δικαστήριο οφείλει να ενθαρρύνει και να προτρέπει τους διαδίκους σε εξώδικη επίλυση της διαφοράς τους με Διαμεσολάβηση.

Στην αντιδικία του ΚΠολΔ και τη διαιτησία οι αντίδικοι/τα μέρη ζητούν απόφαση τρίτου/τρίτων, δεσμευτική και αναγκαστικά επιβαλλόμενη και παίρνουν, όταν και αν πάρουν, μόνο ό,τι ζήτησαν, σωστά ή λάθος και «ως νόμος ορίζει». Οι αντίδικοι/τα μέρη της διαιτησίας αποκλείουν έτσι άλλες τυχόν επιλογές και εναλλακτικές.

4. Με την αντιδικία λοιπόν του ΚΠολΔ και τη διαιτησία ένα μέρος κερδίζει και ένα μέρος χάνει (win-lose).

VI. ΚΠολΔ, και συχνά, διαιτησία: λύσεις ανάγκης

Συνεπώς, όταν είναι δυνατή η Διαμεσολάβηση, η άσκηση αγωγής (ιδίως), αλλά συχνά και η προσφυγή σε διαιτησία, πρέπει να είναι λύσεις ανάγκης.

Επειδή τότε παύουν:

- η εκούσια σχέση και η επικοινωνία μεταξύ των μερών,
- η ίδια - «φυσική» επιλογή και ισορροπία στη σχέση των μερών,
- οι δυνατότητες επιλογών και εναλλακτικών,
- η εξέλιξη και συνεπώς η βιωσιμότητα.

Και επειδή τότε η «νέα ζωή» στη σχέση των μερών παύει να είναι η «φυσική» επιλογή τους και καθίσταται «τεχνητή», προσδιοριζόμενη και επιβαλλόμενη απ' τον «αλγόριθμο» των εφαρμοστέων κανόνων δικαίου, «ως νόμος ορίζει».

VII. Διαμεσολάβηση: χρόνος και συναίσθημα /χιούμορ

Δύο επιπλέον στοιχεία ESG προσδίδουν στη Διαμεσολάβηση τη μοναδικότητά της για βιώσιμη επίλυση διαφορών: ο χρόνος και το συναίσθημα /χιούμορ.

1. Χρόνος

Παραφράζοντας το «Carpe diem» (Άδραξε [και αξιοποίησε] τη μέρα) του Οράτιου (Ρωμαίου ποιητή, 65-8 π.Χ.) μπορούμε να πούμε «Carpe momentum» καθώς η ταχύτητα έχει κομβικό ρόλο στην εποχή μας.

Μόνο η Διαμεσολάβηση έχει τη χρονική αμεσότητα που χρειάζεται κάθε επίλυση διαφοράς. Αντίθετα, η χρονική ασάφεια και αβεβαιότητα, προδήλως στην αντιδικία αλλά και συχνά στη διαιτησία, είναι απώλεια του κρίσιμου momentum.

2. Συναίσθημα και χιούμορ

Σε ποια διαφορά δεν ενυπάρχουν άραγε ποικίλα συναισθήματα, διαφορετικής μεν έντασης κατά περίπτωση, που συχνά όμως επηρεάζουν αποφασιστικά τις θέσεις των μερών; Υπάρχει άραγε διαφορά χωρίς κάποιο συναίσθημα; Εξάλλου, το χιούμορ, που μπορεί να προέρχεται από την ελληνική λέξη «χυμός», είναι σίγουρα συνδεδεμένο με την υγεία των ανθρώπων.

Αν αναλογιστούμε πως το 65% - 93% της επικοινωνίας μας είναι μη λεκτική (non-verbal communication) και οι λέξεις είναι συχνά ανεπαρκείς, ελλιπείς, παραπλανητικές ή περιττές για ν'αποδώσουν την πλήρη εικόνα, συναίσθημα και χιούμορ μπορούν να κάνουν τη διαφορά.

Μόνο η Διαμεσολάβηση επιτρέπει την εκδήλωση και αποφόρτιση των συναισθημάτων των μερών της διαφοράς και μπορεί να περιλάβει το χιούμορ στην οπτική θεώρησή της των πραγμάτων. Αντίθετα, οι δικονομικοί κανόνες της αντιδικίας του ΚΠολΔ και οι διαδικαστικοί κανόνες της διαιτησίας αδυνατούν να ενσωματώσουν τέτοιες κρίσιμες παραμέτρους.

VIII. Βασικά συμπεράσματα (key takeaways)

Προς όλους, δικηγόρους, διάδικους και δικαστές, ανάλογα:

- χρήση ρήτρας Διαμεσολάβησης,
- ειλικρινής προσπάθεια Διαμεσολάβησης, και στην ΥΑΣΔ,
- χρήση των άρθρων 116Α & 214Γ ΚΠολΔ, επειδή, για ESG - βιώσιμη επίλυση διαφορών: Give Mediation A Chance!

3. Βλ. «Η εριστική διαλεκτική της αντιδικίας του ΚΠολΔ vs. Η διαλεκτική της Διαμεσολάβησης», Διδ 2022, ετήσια έκδοση, τ. 9, έτος 5^ο, σελ. 116. επ.